

ECATERINA CERKEZ DESPRE ZOE ROMNICEANU – REZONANȚA UNEI BIOGRAFII

Delia BĂLĂICAN

Résumé: Cet article valorise un document de la collection des Manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine dont le titre est *Biografia lui Zoe Romniceanu (1872-1926)*, însoțit de *donăția și scrisoarea Caterinei Cerkez către directorul B.A.R.S.R., în 1975*, document significatif qui apporte des précisions concernant la biographie des deux représentantes de marque du féminisme roumain, impliquées dans des actions sociales et culturelles, vrais modèles pour les jeunes générations

Le témoignage est un argument en faveur de la mémoire en tant que facteur déterminant dans la transmission des valeurs vitales pour l'avenir d'une société : courage, dignité, bonté, respect pour la vie et le passé.

Zoe Romniceanu, en tant que vice-présidente de la Société Orthodoxe Nationale des Femmes de Roumanie a été le guide d'Ecaterina Cerkez dans l'activité philanthropique. Le document spécifie la forme de „Romniceanu” du nom afin d'identifier correctement le personnage. Une information essentielle du point de vue historiographique représente les dates de naissance et de mort de Zoe Romniceanu. Sont notables la vision objective et le courage d'Ecaterina Cerkez vu les périodes historiques vécues, surtout l'époque communiste lorsque le document a été rédigé. Il faut souligner la générosité et le courage du directeur d'alors de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, l'académicien Șerban Cioculescu qui a encouragé et reçu la donation en question, qui documente des faits et attitudes de la période royaliste de Roumanie.

Mots-clés: Zoe Romniceanu, Ecaterina Cerkez, Șerban Cioculescu, féminisme roumain, communisme, mémoire, patrimoine.

Resursele subiective în construirea societății

Documentul prezentat integral în Anexa acestor analize a fost redactat de către Ecaterina Cerkez spre evocarea mentorului său, Zoe Romniceanu, special spre a fi lăsat în păstrare la Biblioteca Academiei Române, fapt posibil cu aprobarea directorului din anul 1975, Șerban Cioculescu¹. Textul poate fi asimilat unei mărturii, prin seria de informații autobiografice, puse în legătură cu „biografia” uneia dintre inițiatoarele importante ale feminismului românesc, exemplu de moralitate, dăruire, modestie, onestitate și eleganță. Limitele cronologice surprinse de document sunt ale anilor 1897 și 1975, răstimp în care istoria a alternat perioade de pace și libertate cu cele dramatice ori de regim totalitar – complicat tablou istoric reprezentat cu diplomație.

Mesajul se încadrează în ceea ce Antony Giddens definea drept „transmitere intergenerațională și intragenerațională” a setului de valori etice vitale pentru transformarea unei societăți: respectarea trecutului, curajul,

¹ Șerban Cioculescu (1902-1988), critic, istoric literar, membru titular al Academiei Române din 1974, cf. <https://acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=C>, accesat în data de 5 iunie 2023; Despre raportarea lui Șerban Cioculescu la regimul communist, Monica Lovinescu scria: „Șerban Cioculescu s-a stins din viață pe pragul a 86 de ani. Vârsta înaintată nu-i alterase o clipă luciditatea, verva caustică, spiritul polemic. Aceasta în ceea ce privește critica și istoria literară (cronicile sale din „România literară”, până la ultimele, rămân exemplare din acest punct de vedere). Nu însă și plecăriunea la Curte, cu cât mai accentuate, pe atât mai inutilă. Din nefericire, superlativele și aberațiile conformiste, articolele de aniversări pentru Conducătorul, de preamărire a Canalului, «omului nou» erau scrise cu aceeași pană ce se dovedise expertă în precizia și adecvarea critică. Există – va continua să existe – o enigmă a acestui spirit lucid, și multă vreme riscant de anticonformist, supunându-se încetul cu încetul, peste cerere, la sloganurile partinice și adulateoare”.

Monica Lovinescu vorbește în continuare despre faptul că „cedările lui deveneau mai delirante”. Apoi, despre cele două vizite la Paris, una de prin anul 1968 și alta în anii '70.

„A mai spus: «Ce putem face?» N-am răspuns, deoarece el știa prea bine ce s-ar fi putut face. În ceea ce-l privea, ar fi fost de ajuns să pună capăt articolelor sale «festivisto-propagandistice». Era în situația și la vârsta când nu i s-ar mai fi întâmplat nimic deosebit. Și și-ar fi recucerit statutul, nu numai intelectual.

N-a fost deci să fie. Dar acum, pentru ireparabilul, definitivul rămas-bun, pentru adevărata despărțire, stăruii să rechem în memorie pe omul de caracter care, de-a lungul anilor cei mai grei, a arătat că noțiunile «cărturar» și «onoare» puteau – și trebuiau – să fie sinonime.

Pentru felul în care, mai pe urmă, au devenit antinomice (în chiar cazul lui), nu mai rămâne decât plânsul. Plânsul de atunci, de prin anii '70, la Paris”, cf. Monica Lovinescu, *Pragul – Unde scurte V*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 75-80.

demnitatea, conștiința personală și socială, încrederea în umanitate, propagarea binelui și adevărului.

Mărturiile, aceste „instrumente ale experienței” forjate prin reflexivitate, ajută la construirea viitorului prin educația morală. Transmișiile intergeneraționale implică un efort foarte mare în valorificarea evenimentelor biografice și istorice prin „abilități practice și abilități discursive”, cu scopul jalonării reperelor morale pentru tineri². Aprecierile Ecaterinei Cerkez se încadrează în această direcție de interpretare:

„Ar fi de dorit ca Academia Română să intervină pentru ca locașul de veci al unei atât de vrednice femei să nu fie lăsat în părăsire sau înstrăinat fără nicio urmă a rămășițelor ei pământești, demne să fie un loc de pelerinaj pentru generațiile următoare, oricare le-ar fi apartenența politică”³.

Dincolo de tematizarea scrierii ca proiect auto / biografic, în elaborarea narativă, cheia interpretativă se bazează pe angajarea cititorului în zbaterile istoriei, transformându-l în martor, depășind actul memoriei. Narațiunea nu mai este doar o proiecție a trecutului, ci reprezintă o mobilizare pentru reconstrucția unui prezent dezarticulat. Intențiile de acest tip ale Ecaterinei Cerkez erau pe deplin justificate, ea traversase cele două războaie mondiale, înrolată la Crucea Roșie, a văzut prăbușindu-se România Mare, a cunoscut comunismul, trăind din plin traumele acestor perioade istorice, ca toată generația sa, căpătând autoritate prin luciditate în cântărirea evenimentelor și câștigându-și respectul prin viziunea obiectivă și atașamentul față de valorile nobile ale umanității.

Iminența finitudinii

Biografia, cu note autobiografice, se impune prin caracteristica fundamentală a umanității – finitudinea, iminența propriei morți și a unei întregi

²Anthony Giddens, *La Constitution de la société. Eléments de la théorie de la structuration*, Paris: University Presses of France, 1987, 474 p; Catherine Delcroix, «Transmission de l’histoire familiale et de la mémoire historique face à la précarité», „Migrations Société”, vol. 123-124, no. 3-4, 2009, p. 141-158, DOI : 10.3917/migra.123.0141. URL : <https://www.cairn.info/revue-migrations-societe-2009-3-page-141.htm>, accesat în data de 15 iunie 2023.

³ BAR, Arhiva Caterina Cerchez, I, mss. 2 (a-c) / Acte 7/ 1975.

lumii, temă ce constituie epicentrul povestirii. Dimensiunea temporală prezentă în text beneficiază de deprinderea narativă a autoarei⁴:

„Într-o zi, a venit la mine Zoe Romniceanu cu o prea frumoasă Evanghelie, montată în argint. Eram numai noi două de față. «Iată – mi-a spus ea – acesta este darul meu pentru viitoarea capelă a școlii pe care o dirijezi, dacă eu n-oi mai fi în viață atunci».

Era în perfectă stare de sănătate. Era oare o presimțire pornită din adâncul necunoscut al ființei?”⁵

Detaliile vieții și precizarea datei, 19 mai 1926, când Zoe Romniceanu a decedat, sunt importante. Dificultatea stabilirii reperelor biografiilor, inclusiv pentru Zoe Romniceanu (1868-1926), este invocată și de către alți istorici ai feminismului românesc⁶. Informațiile aduse sunt totodată emoționante: provenea din familia Porumbaru, numele de familie corect este Romniceanu, după ce se căsătorise cu doctorul Grigore Romniceanu, un bărbat văduv, mai în vârstă decât ea, tată a trei copii, care au iubit-o și i-au păstrat o amintire duiosă. A urmat riscanta activitate de îngrijire a răniților din timpul Primului Război Mondial. Apoi, munca neobosită de la Societatea Ortodoxă a Femeilor din România, având funcția de vice-președintă. A condus apoi școli și externate de fete. A fost printre membrele fondatoare ale „Casei Femeii”, a inițiat societatea „Țesătoarea”⁷, pentru revigorarea vechiului meșteșug popular etc. Sunt cuprinse în biografie scene din perioada monarhică, atunci când Zoe Romniceanu era una dintre doamnele de onoare ale Principesei Maria și prezentarea demisiei din această funcție în fața Regelui Carol I, în urma unui incident de neînțeles.

⁴ Jean-Michel Baudouin et Natalia Leclerc, « Temporalités et autobiographie », *Temporalités* [En ligne], 17 | 2013, mis en ligne le 25 juillet 2013, consulté le 25 juin 2023. URL: <http://journals.openedition.org/temporalites/2499>;

DOI: <https://doi.org/10.4000/temporalites.2499>

⁵ BAR, Arhiva Caterina Cerchez, I, mss. 2 (a-c) / Acte 7/ 1975.

⁶ Monica Negru, *Generozitate și solidaritate: Zoe Romniceanu*, în „Orizonturi culturale italo-române / Orizzonti culturali italo-romeni”, anul XI, Nr. 1, ianuarie 2021, http://www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_Monica-Negru-2.html, accesat în data de 10 mai 2023.

⁷ Monica Negru, *Femei, ateliere de țesut și gogoși de mătase*, în „Orizonturi culturale italo-române / Orizzonti culturali italo-romeni”, Anul XII, Nr. 7-8, iulie-august 2023, http://www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_Monica-Negru-28.html

Descrierea episodului poartă cu sine informații despre înalta poziționare socială și despre respectarea unui cod de conduită și decența personajului.

O sinteză a activității lui Zoe Romniceanu găsim în necrologul din ziarul „Adevărul”, din 21 mai 1926:

„Moartea d-nei Zoe Romniceanu

Eri dimineată a încetat din viață, la sanatoriul dr. Gerota, d-na Zoe Romniceanu.

D-na Zoe Romniceanu moare în vârstă de 58 de ani, după o viață de muncă închinată binelui obștesc.

Zoe Romniceanu a întemeiat, împreună cu cu d-na Alexandrina Cantacuzino, Societatea ortodoxă a femeilor române. A înființat societatea «Țesătorea» a cărei președintă a fost. A înființat societatea «Pâinea zilnică» și numeroase restaurante economice pentru funcționari.

Zoe Romniceanu a fost de două ori membră în consiliul comunal al Capitalei. În această calitate a depus o rodnică activitate în folosul cantinelor și coloniilor școlare.

Zoe Romniceanu făcea parte din Consiliul Național al Femeilor; era prezidentă a Asociației creștine și la Crucea Roșie a Tinerimii.

A luptat mult, alături de d-nele Alexandrina Cantacuzino și Calypso Botez, pentru drepturile femeilor.

***

Corpul defunctei a fost depus în capela Societății ortodoxe, urmând ca înmormântarea să se facă mâine, vineri, la orele 4 d.a. Cursurile școlilor ortodoxe au fost suspendate în aceste două zile.

D. Cherciu, revizor școlar, face un apel la institutorii și institutoarele din Capitală să ia parte la înmormântare⁸.

În momentul redactării biografiei lui Zoe Romniceanu, Ecaterina Cerkez se afla, la rândul său, aproape de sfârșitul vieții, aspect care i-a asigurat și detașarea față de orice autoritate politică. Este de neînțeles, totuși, în acest context, al clarificării biografiei mentorului său, cum asupra propriei biografii a lăsat să planeze incertitudinea. Afirmația se resfrânge nu numai asupra documentului prezentat în Anexă, ci face referire la întreaga donație. Mai întâi, numele său apare sub diverse forme: de cele mai multe ori Cerkez, însă se găsește scris și Cerchez; prenumele este scris și acesta în moduri diferite:

⁸ „Adevărul”, Anul 32, Nr. 13012, vineri 21 mai 1926, p. 2.

Ecaterina, Caterina, Catty. Documentele din dosarele depuse la Biblioteca Academiei Române nu pot preciza, spre exemplu, nici data nașterii sale. În cazul Ecaterinei Cerkez, există trei pașapoarte și un act de identitate, fiecare cu alte date înscrise la vârsta posesoarei⁹. Să fi fost doar o cochetărie feminină la originea acestei atitudini și invocarea câtorva ani de tinerețe în plus, odată cu emiterea altui act de identitate? În privința morții, putem spune că în ziarul „România Liberă”, de sâmbătă, 30 octombrie 1976, apar două fepare discrete, care anunță moartea sa:

„Locatarii din str. Chihoschi, nr. 13 anunță cu regret încetarea din viață a colocatarei sale CATERINA CERKEZ, căreia îi va păstra o pioasă amintire./

Andrei Cerkez, Corina Cerkez, Lia Cerkez și familiile înrudite au durerea de a aduce la cunoștință încetarea din viață a iubitei lor, Caterina Cerkez. Corpul neînsuflit este depus la Biserica Visarion, până duminică, 31 octombrie 1976, ora 13, 30. Înhumarea are loc la Cimitirul Belu. (4791)¹⁰.

Considerăm că decizia evocării personajului Zoe Romniceanu este aceea de a propune un vector al exemplarității sociale, inclusiv prin caracterizarea directă:

„Era pe atunci o femeie trecută de 50 de ani, cu trăsături regulate, fără a aminti o frumusețe izbitoare, dar cu o blândețe în privire și surâs care te cucureau. Potrivit de înaltă, avea o eleganță naturală, fără ostentație. Cu timpul am putut s-o observ întotdeauna bine îmbrăcată și îngrijită, fără a arăta un interes exagerat pentru modă, în afară de ocaziile când acest lucru se impunea”¹¹.

Fragmentarea narațiunii, prin accentul pus pe o perioadă a vieții, a bătrâneții, în cazul de față, constă nu în privilegierea acestei etape, ci a unei

⁹BAR, Arhiva Caterina Cerkez, I Acte 1-9, 1914-1937: I acte 6, Pașaport Ecaterina Cerkez, 35 de ani, data eliberării actului – 22 iulie 1922; I acte 7, Pașaport Ecaterina Cerkez, 34 de ani, eliberat în 7 martie 1925; I acte 8, Carte de identitate, Ecaterina Cerkez, 41 de ani, eliberat de 12 decembrie 1930; I acte 9, 47 de ani, Caterina Cerkez, eliberat la 4 septembrie 1937.

¹⁰ „România Liberă”, Anul XXXIV, Nr. 9958, sâmbătă, 30 octombrie 1976, p în. 4.

¹¹ BAR, Arhiva Caterina Cerchez, I, mss. 2 (a-c) / Acte 7/ 1975.

dimensiuni longitudinale și unice privind întregul curs al vieții, ce nu transformă structural modul de a transmite ideile¹².

Memoria și pluralitatea temporală

În relația cu contemporaneitatea, mesajul esențializat al Ecaterinei Cerkez s-a dovedit a fi coerent și rațional, ceea ce-i conferă autoritate pe axa diacronică.

După cel de-al Doilea Război Mondial, mecanismul de înregistrare a amintirilor – memoria discursivă, a fost consacrat în istoriografie prin sintagma „datorie a memoriei”, odată cu Holocaustul¹³, făcându-se referire la potențialul major al istoricității relatărilor. Funcția de dinamică contextuală a fost înnobilită de dimensiunea cognitivă, devenind formulă purtătoare de cunoștințe referitoare la evenimente istorice, din nevoia de a spune nespusul martorilor; datoria revenită nu este în raport cu actele, este în raport cu un gând, o decizie, un angajament¹⁴ legitimat de nevoia de a-și transmite public amintirile martorilor prezentului, contemporanilor, în special generațiilor tinere¹⁵.

Termenul este legitimat la nivel moral, social și politic, dar și la nivel individual prin datorie cu dimensiunea „terapeutică”, iar la nivel colectiv transformându-se în „proiect”.

Modelul consemnării amintirilor a fost considerat o metodă educativă indispensabilă în prevenția ororilor provocate în istorie.

Păstrând proporțiile evenimentelor, revenind la personajul nostru și mecanismul cvasi similar al evocării și exemplului de fapte bune, precum o

¹²Jean-Michel Baudouin et Natalia Leclerc, « Temporalités et autobiographie », *Temporalités* [En ligne], 17 | 2013, mis en ligne le 25 juillet 2013, consulté le 25 juin 2023. URL:<http://journals.openedition.org/temporalites/2499>;
DOI: <https://doi.org/10.4000/temporalites.2499>

¹³ Primo Levi, *Le devoir de mémoire*, entretien avec Anna Bravo et Frederico Cereja, traduit de l'italien par Joël Gayraud, avec une introduction et une postface de Frederico Cereja, Paris, Éd. Mille et une nuits, 1995; *Datoria memoriei* este titlul francez dat în 1995 unei lucrări postume a lui Primo Levi, reluând un interviu din 1983. Această publicație, ca și redescoperirea operei autorului, popularizează expresia, în contextul împlinirii a 50 de ani de la eliberarea lagărelor. Dar acest titlu nu este formulat de către de Primo Levi.

¹⁴ Sébastien Ledoux, *Le «devoir de mémoire » comme formule-tierce, „Intermedialités / Intermediality”*, numéro 21, printemps 2013. <https://doi.org/10.7202/1020619ar>, accesat în data de 15 iunie 2023.

¹⁵ *Ibidem*.

datorie a memoriei, se observă curajul său pentru elogiarea lumii dispărute, în plin comunism, când era refuzată amintirea epocii regaliste.

Memoria lansează un „orizont de așteptare” pentru societate, prin solicitarea unui angajament de la terți destinatari: acela de a asigura transmiterea trecutului și a valorilor morale. „Datoria memoriei” pare să întruchiepeze în limbaj un răspuns la ceea ce atunci era manifestat tot mai mult, prin „cultura uitării” și negarea memoriei, ca un scandal care „tulbura ordinea publică”¹⁶.

Se observă în cazul de față, prin ajutorul cerut Academiei în îngrijirea mormintelor familiei Romniceanu, speranța autoarei în echidistanța ideologică a instituției și continuarea respectării realelor valori sociale, precum și cinstirea istoriei țării.

Invocarea unei memorii îndepărtate conferă și o identitate de durată, apoi, intervine eliberarea de vinovăția trecutului, prin aplatizare, prin lămurirea memoriei personale și colective, o întreagă terapie. Eliberarea trecutului de ceea ce a dispărut, și nu mai poate fi schimbat, de promisiunile neîmplinite ale trecutului, se constituie într-un alt proiect.

În argumentarea discursului său, Ecaterina Cerkez invocă neutru două lucrări memorialistice ale contemporanelor sale din tinerețe: Sabina Cantacuzino Brătianu și Alexandrina Fălcoianu¹⁷. Însă, este, practic, imposibil ca Ecaterina Cerkez să nu fi știut despre procesul intervenit între aceste autoare, la scurt timp după ce a apărut cartea Sabiei Cantacuzino, când Alexandrina Fălcoianu a dat-o în judecată, pe motiv de calomnie, cu referire la purtarea în raport cu puterea ocupantă a Bucureștiului, din Primul Război Mondial¹⁸. Concilierea acestora nu s-a mai putut realiza, procesul durând până la sfârșitul vieții Sabinei Cantacuzino Brătianu. La nivel simbolic, apropierea, la distanța

¹⁶ Olivier Lalieu, « L'invention du « devoir de mémoire », Vingtième Siècle. Revue d'histoire, 2001/1 (no 69), p. 83-94. DOI : 10.3917/ving.069.0083. URL : <https://www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2001-1-page-83.htm>

¹⁷ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu 1914–1919*, ilustrații Ștef. Constantinescu, vol. II, București, Editura Universul, 1937, 446 p; Alexandrina Lili Fălcoianu, *Din zile grele. Un examen de conștiință și un răspuns*, București, Tipografia și Legătoria Ion N. Copuzeanu, 1937, 127 p.

¹⁸ Delia Bălăican, *Memoria – cea de pe urmă luptă. Procesul de calomnie intentat Sabinei Cantacuzino Brătianu de către Alexandrina Fălcoianu (1937-1944)*, în „Revista Academiei Române”, Anul 6, Nr. 12, iulie-decembrie 2021, p. 37-73.

unei alte fraze intercalate, în indicarea memoriilor lor, este o recunoaștere în sine a eforturilor fiecăreia la construcția unei lumi.

Cum o biografie interoghează asupra relației „timpul trecut” al poveștii sale de viață cu „timpul prezent al scrierii” povestirii vieții cuiva, lectura lasă deschise întrebările legate de motivele pe care le-a avut autorul pentru a dori să-și transforme povestea trăită într-o poveste scrisă pentru cititori. Această construcție lingvistică și discursivă încearcă să reconcilieze neapărat temporalul și caracterul schimbător al existenței „trăite” cu încercarea de a construi și propune o definiție care transcende această temporalitate biografică¹⁹.

Ricoeur în *Time and Narrative* admite că identitatea narativă nu este o simplă definiție a sinelui, este o întreprindere care „își propune să impună cititorului o viziune asupra lumii” sau chiar „o evaluare a lumii și a cititorului însuși”²⁰.

Dincolo de trecutul experienței trăite și prezentul scrisului, problema identității narrative implică viitorul unui proiect etic pe care povestea îl mobilizează și îl argumentează pentru a introduce continuitate și coerență într-un parcurs care este totuși alcătuit din schimbări și puncte de cotitură²¹. Autoarea nu ezită să pună în oglindă realitățile istorice. Țara comunistă, în care trăia și refuza memoria trecutului, țara care în străinătate nu era privită cu ochi buni, trebuia să se salveze. Dincolo de idealizările inevitabile, printr-un efort concertat, valorile general umane nu trebuiau să se piardă, iar construcțiile solide ale trecutului trebuiau îngrijite și consolidate. Fragmente din text invocă direct sau printre rânduri acest îndemn, fie și sub forma interogațiilor:

„În afară de fotografia lui Zoe, care se află azi în posesia Academiei, prin mijlocirea mea, mai există un foarte frumos portret al ei în costum de curte.

D-ra Van Eighen, prietena și moștenitoarea Helenei R. a cugetat inoportun a înmâna acest portret Ambasadei noastre, reprezentanta unei țări comuniste. Știu însă de la dânsa că ar fi foarte dispusă a-l preda dacă i s-ar încuviința acest gest”.

¹⁹ Claude Dubar, « Paul Ricoeur, La mémoire, l’histoire, l’oubli », *Temporalités* [En ligne], 1 | 2004, mis en ligne le 24 juin 2009, consulté le 25 juin 2023. URL : <http://journals.openedition.org/temporalites/679>;
DOI: <https://doi.org/10.4000/temporalites.679>

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

(...)

„Abia în anul 1938 s-a desăvârșit clădirea Externatului Societății și s-a târnosit capela. Am pus atunci să graveze pe Evanghelia păstrată de mine cu sfințenie: «Donat de Zoe Romniceanu»

...Unde o fi acum? ...”

(...)

„După decesul lui Zoe Romniceanu, am propus Comitetului ca Externatul de sub direcțiunea mea, să poarte numele: «Externatul Zoe Romniceanu, al Societății Ortodoxe». Iar când s-a clădit noua fațadă, acest nume a fost atât de solid săpat în beton, încât nu se putea șterge fără a deteriora zidul. S-a așezat deci peste denumirea cea veche o placă de metal cu numele de «Școala Generală de 10 ani, Nr. 71»”²²

Autoarea induce un „pact autobiografic” cu cititorul, care se presupune că împărtășește aceleași referințe, lasă posibilitatea ca raportul său biografic să poată fi considerat un conținut-manifest, ținând cont de perioada istorică în care a fost redactat.

În ceea ce privește viitorul, el este reprezentat doar cu „ajutorul unor narațiuni anticipate care transformă prezentul într-un viitor anterior” în măsura în care desemnează „începutul unei povești care va fi spusă într-o zi”²³.

Anexă

BAR, Arhiva Caterina Cerchez, I, mss. 2 (a-c) / Acte 7/ 1975

Cerchez Caterina

„*Biografia lui Zoe Romniceanu*” (1872-1926), însoțite de donația și scrisoarea Caterinei Cerkez către directorul B.A.R.S.R. în 1975.

Rectificare

La biografia lui Zoe Romniceanu depusă de mine la Academia Română, în ziua de 3 aprilie 1975, la cererea domnului academician Cioculescu

Referindu-mă la biografia lui Zoe Romniceanu, depusă de mine, pe data de 3 aprilie 1975, adaug următoarele, conform documentelor primite abia acum de la Louise Van Eeghen²⁴.

²² BAR, Arhiva Caterina Cerchez, I, mss. 2 (a-c) / Acte 7/ 1975.

²³ *Ibidem*.

Actul de naștere al Helenei, fiica cea mai mare a doctorului, poartă numele de Râmniceanu²⁵, iar fotografia lui Zoe, soția a doua, este iscălită pe verso Romniceanu, ceea ce arată că Zoe modificase numele pentru a se evita confuziile continue ce se făceau cu familia Râmniceanu din neamul lui Barbu Delavrancea, cu care n-avea nici o înrudire. (vezi p. 1)

De asemenea, acest portret în costum de gală a Curții Angliei poartă data de 1904. Deci, nu este vorba de timpul lui Georges V, ci de domnia lui Eduard VII (vezi p. 3).

Catherine Cerchez
20 iunie 1975

Arh. Cerkez, I, mss, 2a
Academia RSR, Biblioteca,
Intrare, Nr. 5106, 9 aprilie 1975

Donație

Subsemnata Caterina Cerkez donez Bibliotecii Academiei Române materialul biografic privitor la Zoe Romniceanu, figură proeminentă a mișcării feminine românești, material redactat la cererea Direcțiunii.

3 aprilie 1975

Semnătura (autograf) Caterina Cerkez

Arh. Ecaterina Cerkez
I mss, 2c

Câteva note biografice despre Zoe Romniceanu

---

²⁴ Louise Cathérine Antoinette van Eeghen (Amsterdam, 18 ianuarie 1884 – Geneva, 3 februarie 1979), feministă și pacifistă, din anii 1920. A fost prietenă, din anii 1930, cu Hélène Romnicioano, la rândul său membră în Consiliul Internațional al Femeilor.

²⁵BAR, Arhiva Caterina Cerkez, I Acte 24, conform Extractului Primăria Comunei București, Oficiul Stării Civile, din registrul pentru născuți pe anul 1876, nr. 566, eliberat la 19 noiembrie 1908, apare Elena Grigore Râmniceanu, născută la București, în 13 iunie 1876, fiica lui Gligore Râmniceanu, de 32 de ani, doctor în medicină și a Anastasiei Râmniceanu, 24 de ani. Martori au fost: Dimitrie Brătianu, de 54 de ani, rentier și Ion G. Bibicescu, 26 de ani, jurnalist.

Este ușor și plăcut de a face biografia unei persoane despre care nu poți vorbi decât de bine.

Zoe insista foarte mult asupra numelui Romniceanu, deoarece se făceau multe confuzii cu familia Râmniceanu cu care n-avea nicio legătură de familie.

Ea era născută Porumbaru, familie de moșieri înstăriți de pe malul Argeșului, dar fără o avere considerabilă. Era singură la părinți, căci niciodată n-am pomenit-o vorbind de un frate sau o soră sau nici măcar vreo rudă apropiată. A primit o educație aleasă, fără titluri universitare. Vorbea și scria curent limba franceză, după cum era obiceiul pentru fetele de atunci. Altă limbă străină n-am auzit-o vorbind. Spunea adeseori că a fost crescută de părinți cu principiul că orice moment al vieții este prețios și deci nu trebuie risipit în zadar. Toată viața ei a fost călăuzită de acest imbod.

Eu am aflat prima oară vorbindu-se de ea în 1897, când eram abia întoarsă în țară, după studiile făcute la Paris. Toată lumea se mira cum o fată frumoasă, atât de bine sub toate punctele de vedere, și cu o oarecare stare, a admis să se căsătorească cu D-rul Grigore Romniceanu, cu 13 ani mai în vârstă decât ea, văduv, ursuz și împovărat cu trei copilași, dintre care, cea mai mare, Helena, împlinise 3 anișori, a doua fetiță, Marioara, doi ani, iar băiețelul era abia născut, mama lor sucombând de tuberculoză, care făcea ravagii pe atunci. Desigur că tocmai mila pentru acești mici orfani a trezit în ea un puternic simț matern. Sau poate o misterioasă presimțire a îndemnat-o, căci n-a avut niciodată fericirea de a avea un copil al ei. Ea a fost pentru cei adoptivi mama cea mai duioasă, după cum se poate vedea după scrisorile depuse de mine la Academia Română.

Anii au trecut, copiii au crescut. Helena, după o scurtă căsătorie, s-a dedicat operelor sociale și s-a instalat la Geneva, unde m-a invitat să o vizitez în 1969.

Ea era pe atunci în vârstă de 94 de ani și mi-a mărturisit că mă invitase tocmai pentru nevoia ce o simțea de a vorbi de Zoe. Rostea întotdeauna cuvântul „mama” cu o duioșie în glas.

Fata a doua, Marioara, s-a căsătorit cu generalul Văleanu și a murit în urmă, tot de tuberculoză, lăsând un copil care a fost victima aceluiași flagel. O scrisoare a generalului către Helena, după decesul lui Zoe, a fost de asemenea, depusă de mine la Academie, arătând ce a fost Zoe pentru el, în momentele de grea cumpănă, prin care trecuse.

Copilul al treilea, deosebit de înzestrat, a fost trimis în Elveția pentru a-și desăvârși studiile, dar a murit acolo răpus, ca toată familia.

Zoe, văduvă și ea, s-a dedicat operelor sociale de cultură, căci pe atunci Municipiul era bucuros de a încredința această sarcină doamnelor din societate, care neavând carieră lucrativă, luau bucurii și cu mult devotament această îndatorire. Zoe, element activ și cumpănitor, era solicitată în toate comitetele.

Sub domnia lui Carol I, deoarece circulau multe zvonuri în jurul Curții tinerei și frumoasei Prințese moștenitoare Maria, Zoe a fost numită de rege Doamnă de onoare a Prințesei. Cu prestigiul său și, în același timp, plăcută sub toate punctele de vedere și

obișnuită cu tineretul și zburdălnicia sa, era într-adevăr persoana indicată pentru acest loc. La decesul Regelui Eduard VII * și încoronarea lui George VI al Angliei, Zoe a întovărășit pe Prințesa Maria la aceste ceremonii, purtând pe cap emblema familiei de Galle – cele trei pene albe de struț.

În afară de fotografia lui Zoe, care se află azi în posesia Academiei, prin mijlocirea mea, mai există un foarte frumos portret al ei în costum de curte.

D-ra Van Eeghen, prietena și moștenitoarea Helenei R. a cugetat inoportun a înmâna acest portret Ambasadei noastre, reprezentanta unei țări comuniste. Știu însă de la dânsa că ar fi foarte dispusă a-l preda dacă i s-ar încuviința acest gest.

Totuși, un penibil incident a provocat retragerea lui Zoe de la Curtea Prințesei moștenitoare, incident relatat pe larg în cartea Reginei Maria, *Povestea vieții mele*, vol. II, pagina 225 și urm. Scriitoarea spune: Într-o zi de 10 mai (fără a preciza anul, adaugă numai că era în preajma nașterii lui Nicolae, motiv pentru care nu luau parte la ceremonia de la Patriarhie), Prințesa Maria se așeză în trăsură „à la Daumont”, cu mica Marioara (zisă Mignon), în vârstă de 4 ani, lângă dânsă – Carol și Elisabeta fiind la Te Deumul de la Patriarhie – și făcu semn Doamnei sale de onoare să ia loc în fața ei, cu spatele la cai, sau o invită să se urce singură în trăsură de gală care urma. Toată lumea știe că locul Doamnei de onoare este la stânga persoanei pe lângă care este atașată. A se urca singură în trăsură „à la Daumont” ar fi fost și mai deplasat, așa că Zoe, după o clipă de șovăială, luă locul ce i se oferea. Dar imediat după ceremonie a înaintat Regelui Carol demisia sa. Urmează pe lung, în cartea Reginei Maria, consecințele acestei jigniri. Zoe rămânea acum liberă a se consacra operelor de asistență și de cultură. O găsim sub Primariatul lui J. Costinescu membră cooptată în Consiliul Municipal, căci femeile de pe atunci n-aveau drepturile civile nici măcar la Municipiu. Ea avea direcțiunea operelor de asistență ale Primăriei, unde a desfășurat o frumoasă activitate.

Eu am cunoscut-o numai în 1912, când din motive familiale m-am decis să intru în învățământ. Zoe era atunci vice-președintă a Societății Ortodoxe, a cărei președintă era Alexndrina (Didina) Cantacuzino. Aflând că Societatea Ortodoxă urma să deschidă în Str. Principatele Unite 63 (azi Liceul de Muzică nr. 1) un liceu internat pentru fete, m-am prezentat ei, fiind întovărășită de mama mea, care o cunoștea, deoarece noi toți, ca copii, fusese(ră)m îngrijiți de d-rul Gr. R., cel mai celebru doctor pediatru din zilele lui. Locuia în casa proprie din str. Scaune, azi str. Snagov 42.

Era pe atunci o femeie trecută de 50 de ani, cu trăsături regulate, fără a aminti o frumusețe izbitoare, dar cu o blândețe în privire și surâs care te cucureau. Potrivit de înaltă, avea o eleganță naturală, fără ostentație. Cu timpul am putut s-o observ întotdeauna bine îmbrăcată și îngrijită, fără a arăta un interes exagerat pentru modă, în afară de ocaziile când acest lucru se impune.

Ne-a primit cu afabilitatea sa obișnuită, dar era prea târziu. Școala era în ajun de deschidere a cursurilor și toate numirile corpului didactic erau făcute. Totuși, dorind

a mă atrage în Societatea ortodoxă, mi-a promis că va adăuga pentru mine o oră de Conversație franceză suplimentară, săptămânal. Era aproape nimic, totuși m-a sfătuit să primesc.

Zarurile erau aruncate și din ceasul acela viața mea s-a împletit cu activitatea Societății Ortodoxe.

Zoe venea aproape zilnic la noul Institut, dar niciodată n-avea nevoie să facă o observație, căci un surâs cu o privire dezaprobatoare erau de ajuns pentru ca fiecare neglijență să fie îndreptată și să vezi mulțumirea întipărită din nou pe fața ei.

În tot timpul Primului Război Mondial, sub ocupația germană, o vedeam neobosită alături de Didina Cantacuzino: în sprijinul bietului Mitropolit jignit în prerogativele sale, în luptă cu ocupantul german pentru ocrotirea răniților, pentru aprovizionarea spitalelor, și ajutând pe evadații care căutau să se întoarcă la front, pentru a continua lupta, lucru deosebit de primejdios. Putem urmări această străduință înverșunată în cartea Sabinei Cantacuzino, *Din viața familiei Brătianu*, p. 58 / 283. Aici este însă, din eroare, trecută Râmnicu.

Seara, Zoe și Didina Cantacuzino mai făceau un ultim turneu în Spitalul instalat în liceul Societății Ortodoxe și terminau în camera mea, unde eram acum infirmieră internă, și-mi istoriseau activitatea din cursul zilei.

După război, când armatele germane erau încă în retragere, în septembrie 1918, la îndemnul lui Zoe Romniceanu și al Elenei Odobescu, s-a înființat al doilea liceu al Societății Ortodoxe – Externatul Secundar și Comercial – la care am fost directoare.

De asemenea, în cartea Alexandrinei (Lili) Fălcoianu, carte depusă de mine la Academie, o găsim la înființarea Casei Femeii, ca prima donatoare cu suma de 10.000 lei, sumă însemnată pentru o avere modestă ca a ei.

Deoarece lucrase mult cu Aretia Tătărescu care, pe moșia ei, se ocupa cu râvnă de a păstra vechea industrie națională a țesutului covoarelor, la imboldul lui Zoe Romniceanu, Societatea Ortodoxă a înființat o nouă secție de activitate, sub denumirea de „Țesătoria”, pentru a atinge astfel toate păturile feminine de activitate.

Localul în care funcționa Externatul Societății Ortodoxe era o veche casă, foarte dărăpănată și în parte, clădită în paiantă, lucru care era o primejdie continuă de incendii. Era decis de Societatea Ortodoxă să se dărâme cât de curând și să se ridice pe același loc o construcție modernă și adecvată.

Într-o zi, a venit la mine Zoe Romniceanu cu o prea frumoasă Evanghelie, montată în argint. Eram numai noi două de față. «Iată – mi-a spus ea – acesta este darul meu pentru viitoarea capelă a școlii pe care o dirijezi, dacă eu n-oi mai fi în viață atunci».

Era în perfectă stare de sănătate. Era oare o presimțire pornită din adâncul necunoscut al ființei?

După toate regulile, acest dar de mare valoare ar fi trebuit să-l înmâneze comitetului. Ar fi fost primit cu aplauze; ar fi fost anunțat la prima adunare generală, cu

alte îndelungi aplauze la adresa generoasei donatoare, desigur ar fi apărut și în ziarul „Universul”. Nu, nimic din toate acestea n-o atrăgea. A vrut ca acest dar, pornit din inimă, să fie încredințat unei inimi înțelegătoare și să fie păstrat de mâini pioase. Am fost adânc mișcată de acest semn de încredere sufletească ce reflecta. Am așezat această prețioasă Evanghelie pe un stelaj, la loc de cinste, în fața bibliotecii mele, unde a stat ani de zile, până și-a găsit locul pentru care era menită. Totuși, am împărtășit taina kolegei mele, M. Atanasiu, ca act de prevedere.

Presimțirile lui Zoe Romniceanu s-au adevărit, căci în ziua de 19 mai 1926 ea s-a stins, după o scurtă și nemiloasă boală. Deoarece nu mai avea nicio familie, ceremonia funebă a fost organizată de Societatea Ortodoxă la capela Internatului. Totul s-a desfășurat după cum merita răposata. Prezența oficialităților și discursuri spre cinstea ei. Am depus la Academie cuvântarea Președintei Alexandrina Cantacuzino în care vorbește îndeosebi de „eleganța sa morală” – expresie cât se poate de potrivită.

Pierderea ei a fost o grea lovitură pentru Societatea Ortodoxă, căci cu toate că n-avea darul vorbirii în public, cu efecte oratorice, prestigiul său era atât de mare, încât chiar furtunoasa președintă trebuia să se liniștească în fața ei. Prin dispariția sa, Societatea pierdea elementul său precumpănitor.

Abia în anul 1938 s-a desăvârșit clădirea Externatului Societății și s-a târnosit capela. Am pus atunci să graveze pe Evanghelia păstrată de mine cu sfințenie: «Donat de Zoe Romniceanu»

...Unde o fi acum? ...

După decesul lui Zoe Romniceanu, am propus Comitetului ca Externatul de sub direcțiunea mea, să poarte numele: «Externatul Zoe Romniceanu, al Societății Ortodoxe». Iar când s-a clădit noua fațadă, acest nume a fost atât de solid săpat în beton, încât nu se putea șterge fără a deteriora zidul. S-a așezat deci peste denumirea cea veche o placă de metal cu numele de «Școala Generală de 10 ani, Nr. 71»

Întorcându-mă în 1969, din Elveția, m-am dus în pelerinaj la cavoul Doctorului Gr. Romniceanu, de la Bellu (figura 20, locul 11). Totul era în bună ordine și posesorul actual trecuse cavoul pe numele său, Zârbu R. numele lui Zoe era scris, desigur, de ea pe locul alături de soțul ei, dar nimeni nu se îngrijise să adauge datele de naștere și decedat. Cu prilejul acestei biografii, nămiaputându-mă deplasa, am trimis pe cineva la fața locului. Cavoul era neîngrijit, plăcile de marmură sfărmate la pământ; numai data de naștere a doctorului –1844 – s-a mai putut desluși. De la Administrația cimitirului, prea aglomerată, n-am putut obține nicio informație privind datele care mă interesau, nici numele actualului posesor.

Ar fi de dorit ca Academia Română să intervină pentru ca locașul de veci al unei atât de vrednice femei să nu fie lăsat în părăsire sau înstrăinat fără nicio urmă a rămășițelor ei pământești, demne să fie un loc de pelerinaj pentru generațiile următoare, oricare le-ar fi apartenența politică.

Semnătura
Caterina Cerkez
17 februarie 1975

Zoe Romniceanu, fotografie
1918,
BAR, Colecția de stampe.

Ecaterina Cerkez, carte de identitate eliberată la
12 decembrie 1930, *BAR, Manuscrise,*
Arhiva Cerkez, I acte 8.

Delia BĂLĂICAN
Biblioteca Academiei Române